

ANTIMISE DIN SECOLELE XIX-XX, PĂSTRATE LA MITROPOLIA GRECO-CATOLICĂ DIN BLAJ

Antimisul este un obiect liturgic, confecționat din pânză de in sau de mătase, ce se așază pe masa altarului și pe care o poate substitui la slujbele oficiate în afara bisericii.

Antimisele încep să fie folosite încă din secolele I-III, vreme în care creștinii erau persecutați.

Iconografia antimisului era simplă, dar pe parcurs, ea s-a îmbogățit, astfel încât, în secolele XVII-XX, scena centrală devine *Punerea lui Isus Hristos în mormânt* sau *Plângerea lui Isus*.

Pe scurt, antimisul simbolizează mormântul Domnului, precum și giulgiul în care a fost înfășurat și așezat trupul Său. De notat că pe spatele antimisului sunt cusute părțile din moaștele sfinților.

Acest obiect de cult, absolut necesar pentru celebrarea liturghiei, este sfințit de episcop, poartă semnătura sa, fiind trimis în dar bisericilor¹.

* * *

Despre antimisele emise de arhieriei Bisericii Greco-Catolice din Transilvania s-a scris puțin², deși din punct de vedere religios, cultural și artistic, acestea sunt interesante și valoroase.

Recent, în studiul intitulat *Antimise din secolele XVIII-XIX, păstrate la Muzeul de Istorie din Blaj*, am atras atenția asupra celor șase antimise aparținând episcopilor Inochentie Micu (două exemplare), Petru Pavel Aron, Ioan Bob și Ioan Lemeni (două exemplare), datate între 1738-1841³.

Toate exemplarele sunt imprimate pe pânză de in după aceeași placă de lemn, gravată la Sibiu, de Georgius Beera, în anul 1734.

Meșterul a folosit ca model un antimis similar din Țara Românească, datat în 1730.

Acesta redă în centrul lucrării *Punerea lui Isus în mormânt*, iar în colțuri, chipurile evangheliștilor. Chenarul cuprinde instrumentele Patimilor, în colțuri aflându-se simbolurile acestora.

Calitățile artistice și tehnice ale obiectului liturgic în cauză, sunt remarcabile. Autorul său mănuiește cu dezinvoltură liniile curbe și contracurbe, conferind compoziției o notă dinamică, specifică artei baroce a epocii. Nu pot fi tăgăduite anumite interferențe între arta grafică și cea a antimiselor.

În studiul de față ne propunem să analizăm cele zece antimise păstrate la Mitropolia Greco-Catolică din Blaj.

Cel mai vechi dintre acestea aparține episcopului Ioan Lemeni, fiind datat prin imprimare, în anul 1836. La realizarea lui s-a folosit tot placa de lemn gravată de Georgius Beera în 1734. Este căptușit cu pânză albastră de in. Starea sa de conservare este bună.

Antimisul arhiepiscopului și mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu, din 1857, este diferit de cele ale episcopilor blăjeni, care l-au precedat și care, după cum am arătat, erau identice.

Alexandru Sterca Șuluțiu, primul mitropolit de la Blaj (1853-1867), a considerat, se pare, că este necesar să emită un antimis nou, mai apropiat spiritului epocii, mai explicit și prin aceasta să se marcheze însemnata poziție ecleziastică, socială și politică la care a ajuns Biserica sa în acel timp.

¹ Nica M. Tuță, *Sfântul antimis, Studiu istoric, liturgic și simbolic*, București, 1943, 147 p. și 43 figuri în text. Vezi și recenzia cărții, semnată de Ene Braniște, în *Biserica Ortodoxă Română*, Anul LXI, nr. 10-12, 1943, p. 587-591; Ene Braniște, *Liturgica generală*, București, 1993, p. 603-605; Vasile Mitrofanovici, Teodor Tarnavschi, Nectarie Nicolae Cotlarciuc, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, Cernăuți, 1929, p. 247-248; Isidor Marcu, *Teologia pastorală*, vol. II, *Liturgica*, Blaj, 1906, p. 104-105; *Dicționar de artă*, vol. I, București, 1995, p. 30; Elie Miron Cristea, *Iconografia și întocmirile din internul Bisericii Răsăritene*, Sibiu, 1905, p. 238; Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976, p. 21; Ion M. Stoian, *Dicționar religios*, București, 1994, p. 25; Livius I. Jebelev, *Sfântul antimis. Semnificația dogmatică și importanța sa liturgică*, în *Mitropolia Banatului*, Anul XXXVI, 1986, nr. 5, p. 27-34; Teodor V. Damșa, *Sfântul antimis. Importanța sa istorică*, în *Mitropolia Banatului*, 1986, nr. 6, p. 35-41; Ioan Ivan, *Sfântul antimis. Importanța unor sfinte antimise de la mănăstirile Neamțu și Secu*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Anul XLIV, nr. 5-6, 1968, p. 269-297; Gheorghe Cotoșman, *Antimisele Mitropoliei Banatului. Contribuții la istoria Mitropoliei Banatului din secolele XVIII și XIX*, în *Mitropolia Banatului*, Anul XV, 1965, nr. 10-12, p. 718-740.

² N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardelenene și maramureșene*, I, București, 1906, p. LXVII, 298, 300, 302; Ioan Bălan, *Antimisul*, extras din *Revista Catholică*, București, 1915, p. 11, 17, 21, 22, 24-26 (informații sumare); Gavril Aurel Bălan, *Antimise vechi*, în *Cultura creștină*, Anul XIX, 1939, nr. 3-4, p. 243; Nica M. Tuță, *op. cit.*, p. 113-114, fig. 43.

³ Cornel Tatai-Baltă, în *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 6/1, 2002, p. 267-273; Idem, *Interferențe culturale-artistice europene*, Blaj, 2003, p. 51-63, fig. 25-26.

Nu întâmplător, în partea inferioară, antimisul conține următorul text explicativ: „Aquestu Domnediescu Antimisu s’au Santitu prin Excellentia sua Prea Luminatulu, si praesantitulu Domnu Contele Romanu Alexandru Sterka Sulucz de Carpenisiu, din indurarea lui Domnedieu Archi-Episcopulu si Metropolitulu Albei Iulie in Transilvania, a S. Ces. R. si A. Majestati Consiliariu de Statu Actuale Intimu, alu Straluciteloru Ordine a Imperatiloru Leopoldu Commendatore, si Franciscu Iosif I. Eyuite, Praelatulu Domesticu si Assistentele Thronului Pontificelui Romanu, a Societatiloru din Paris pentru Stergerea si Emanciparea Sclaviei in Africa Onorariulu Praesidente, si pentru latirea S. Uniri in totu Orientele Comembru, - la Anulu 1857”⁴.

Conceput într-o manieră neoclasică, acest antimis se remarcă prin claritate și echilibru, totul fiind desenat cu multă atenție.

Suprafața sa este dominată de scena *Punerii lui Isus în mormânt*, deasupra căreia o filacteră, desfășurată sub formă de arc, cuprinde inscripția: „Iosif celu cu bunu tipu de pre lemnu luandu prea curatu trupulu teu, cu pansa curata infasiurandulu, si cu miresme in mormentu nou ingropandulu l’au pusu”.

Isus așezat pe giulgiu este pus în mormânt de Iosif din Arimateia și de Nicodim, care manifestă o grijă deosebită. La mijloc, Născătoarea de Dumnezeu are brațele întinse, exprimând o durere profundă. Alături, se află Evanghelistul Ioan, Maria Magdalena și Salomeea, într-o ținută sobră, adecvată momentului. Ca o reminiscență bizantină, personajele posedă inscripții explicative, de data aceasta pe aureole. În planul secund apare crucea, pe care atâră filactera cu inscripția I(sus) N(azarineanul) R(egele) I(udeilor) și coroana de spini. Pe brațul lateral al crucii se sprijină trestia cu buretele înmuat în oțet și sulița cu care a fost străpunsă coasta lui Isus, de asemenea, instrumente ale Patimilor.

Sus, Dumnezeu-Tatăl, aureolat, iese dintre nori, fiind însoțit, de-o parte și de alta, de câte doi îngerăși. Puțin mai jos, apar: Duhul Sfânt în chip de porumbel, luna și soarele, în apropierea cărora se află câte un înger, având un braț ridicat spre cer. În colțurile antimisului, înscrisi în cadre dreptunghiulare, figurează cei patru evangheliști însoțiți de simbolurile lor. De remarcat că antimisul este prevăzut cu un chenar foarte simplu. Antimisul a fost multiplicat pe pânză de in, prin intermediul tehnicii litografice. În prezent, starea sa de conservare este destul de bună.

Antimisul sfințit de episcopul Lugojuului Alexandru Dobra, în anul 1857, este încărcat, cuprinzând numeroase personaje și inscripții, la care se adaugă anumite elemente arhitectonice. Starea sa actuală precară nu ne permite însă o analiză pe măsura dorinței noastre.

Punerea lui Isus în mormânt, desfășurată în mod firesc în centrul antimisului, reprezintă o compoziție monumentală.

Isus mort, întins pe giulgiu, este pus în mormânt de Iosif din Arimateia și de Nicodim. La mijloc este redată Maica lui Dumnezeu, îndurerată, fiind însoțită de Marta, Maria Magdalena, Evanghelistul Ioan și doi îngeri. Atitudinile acestora exprimă o sinceră tristețe și o dragoste nemărginită.

În planul următor se evidențiază crucea, pe care a fost răstignit Isus, cu filactera I(sus) N(azarineanul) Î(mpăratul) I(udeilor) și cu uneltele Patimilor binecunoscute: coroana de spini, sulița și trestia cu buretele. Deasupra și dedesubtul brațului orizontal al crucii se află inscripția IS. HS. NI KA (Isus Hristos învinge). Tot sub brațul crucii sunt reprezentați șase serafimi (cu câte șase aripi), împărțiți în două grupe de câte trei, iar deasupra acestuia apar șase heruvimi (cu ochi mulți), înscrisi în cercuri înălțuite, de asemenea, în două grupe de câte trei.

În colțurile de sus ale antimisului sunt imaginate: Golgota (în vârful căreia au fost ridicate cele trei cruci, pe sol zărindu-se cana cu apă și vasul deasupra căruia s-a spălat Pilat pe mâini, ciocanul, cleștele, scara – instrumente ale Patimilor) și Cetatea Ierusalimului (alcătuită din clădiri acoperite cu cupole, turnuri și ziduri de incintă), cu inscripții explicative.

Scena *Punerii lui Isus în mormânt*, înscrisă într-o grandioasă arcadă, sprijinită pe stâlpi masivi, este flancată de soare și de lună. Pe arcadă, inscripțiile fac referire la imnurile de slavă închinat de îngeri lui Dumnezeu. Arcada este mărginită de medaloane circulare, de dimensiuni apreciabile, în care sunt redați evangheliștii Matei și Ioan cu simbolurile lor. Evangheliștii Luca și Marcu cu simbolurile lor apar în colțurile de jos ale antimisului.

⁴ Informații asemănătoare întâlnim și pe placa de mormânt a mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu, ce se află în cimitirul din jurul Bisericii grecilor din Blaj.

La stânga și la dreapta compoziției, figurează chivotul, având forma unei biserici cu trei turlă, și mormântul gol după Înviere.

Antimisul înfățișează, în partea de jos, doi îngeri în genunchi care susțin giulgiul pe care este așezat Hristos. Între aceștia se află o inscripție dificil de descifrat. Ea relatează că Iosif a luat trupul lui Isus, l-a înfășurat în giulgiu și „în mormânt nou l-au pus”. Mai ales în această parte, antimisul este foarte deteriorat.

Simplu, chenarul este inscripționat cu majuscule pe toate cele patru laturi: „Santu, Santu, Santu e Domnul Sabaoth, plenu e cerul si pamentul de marirea lui, bene e cuventatu quelu que vene intru numele Domnului, osanna intru quei dintru inaltime. S'a santitu de episcopul' Logosului Alesandru Dobra. Anul' 1857”.

Acest antimis este realizat pe pânză de in, prin tehnica gravurii în lemn. Am constatat că el se aseamănă foarte mult cu două antimise grecești din 1733 și 1751⁵.

Cele două antimise ale mitropolitului Victor Mihalyi de Apsia sunt identice, fiind imprimate pe pânză de in și datate în anul 1900. Unul dintre acestea este parțial deteriorat, iar celălalt este foarte decolorat.

Antimisul înfățișează în partea centrală, tot *Punerea lui Isus în mormânt*. Întins pe giulgiu, susținut de Iosif din Arimateia și de Nicodim, ce poartă haine orientale, Isus este așezat în mormânt. De față se află Maica Domnului, mironosițele și apostolul Ioan, rugându-se sau plângându-se. Ca și Isus, personajele sunt aureolate. La spatele lui Iosif din Arimateia se observă un craniu și oase, ale lui Adam, simbolizând moartea învinsă de Hristos pe cruce. În planul următor este redată crucea, de pe care a fost coborât trupul Mântuitorului. Pe ea atârnă filacteria cu inscripția I.N.R.I. și coroana de spini. În fundal, la stânga, este redată Golgota cu cele trei cruci, iar la dreapta, Cetatea Ierusalimului.

Deasupra crucii, Dumnezeu-Tatăl, șezând pe nori, binecuvântează cu mâna dreaptă. Situat în fața Sa, Duhul Sfânt, în chip de porumbel, emană raze de lumină în toate direcțiile. Domnul Savaot este înconjurat de doisprezece serafimi și șase heruvimi, înscrisi în cercuri înlănțuite.

Inscripția ce încadrează această parte a antimisului constituie cântarea de biruință a îngerilor: „Santu, Santu, Santu e Domnulu Sabaoth, plinu e ceriulu și pamentul de marirea lui, osanna celui dintru inaltime, bine e cuventatu celu ce vine intru numele Domnului, osanna intru cei de susu”.

În partea de jos, doi îngeri în genunchi, în fața cărora se află un dicher și un tricher, susțin inscripția: „Santitu-sa de escelentia sa preasantitulu parinte conte romanu Victor Mihalyi de Apsia, archiepiscopulu si metropolitulu de Alba-Iulia si Fagarasiu, prelatu domesticu si asistente la tronulu Pontificalu Romanu, membru onorariu alu Academiei romane, doctor de s. teologia sub domnirea inaltiatulu imperatu alu Austriei si rege apost. alu Ungariei Franciscu Iosifu I. In anulu Domnului 1900. Dela Santa Unire 200”.

Sub această inscripție figurează mitra, Evanghelia, crucea pectorală, cârja arhierescă, o cruce cu braț dublu și un omofor.

În extremitățile părții de jos sunt redată: marama Veronicăi, având deasupra ei prescura cu cinci colțuri pentru liturghie, iar dedesubt, o cădelniță; potirul, având deasupra lui discul cu steluța, așezat pe un postament pe care este imprimat agnețul cu inscripția IS. HS. NI KA (Isus Hristos învinge).

Cei patru evangheliști, însoțiți de simbolurile lor, apar în colțurile antimisului. Ei sunt înscrisi în medalioane ovale decorate cu motive fitomorfe, care, pe alocuri, alcătuiesc volute de o aleasă grație.

În flancurile compoziției centrale, între medalioanele evangheliștilor, sunt reprezentate instrumentele Patimilor: crucea (cu filacteria I.N.R.I.) pe care este îmbrăcată cămașa lui Isus, sulita cu care a fost străpunsă coasta lui Hristos, trestia cu buretele înmuiat în oțet, cana cu apă și vasul deasupra căruia s-a spălat Pilat pe mâini, zicând: „Nevinovat sunt de sângele Dreptului acestuia. Voi veți vedea”, ciocanul, cleștele, cuietele și respectiv, scara, cocoșul, amintind lepădarea lui Petru, trestia cu care Mântuitorul a fost lovit peste cap, stâlpul de tortură, biciul, legătura de nuiele, zarurile, punga cu cei 30 de arginți pentru care l-a trădat Iuda pe Isus ș. a.

⁵ Nica M. Tuță, *op. cit.*, p. 94, fig. 23, 24.

Fig. 1 Antimisul mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu, 1857

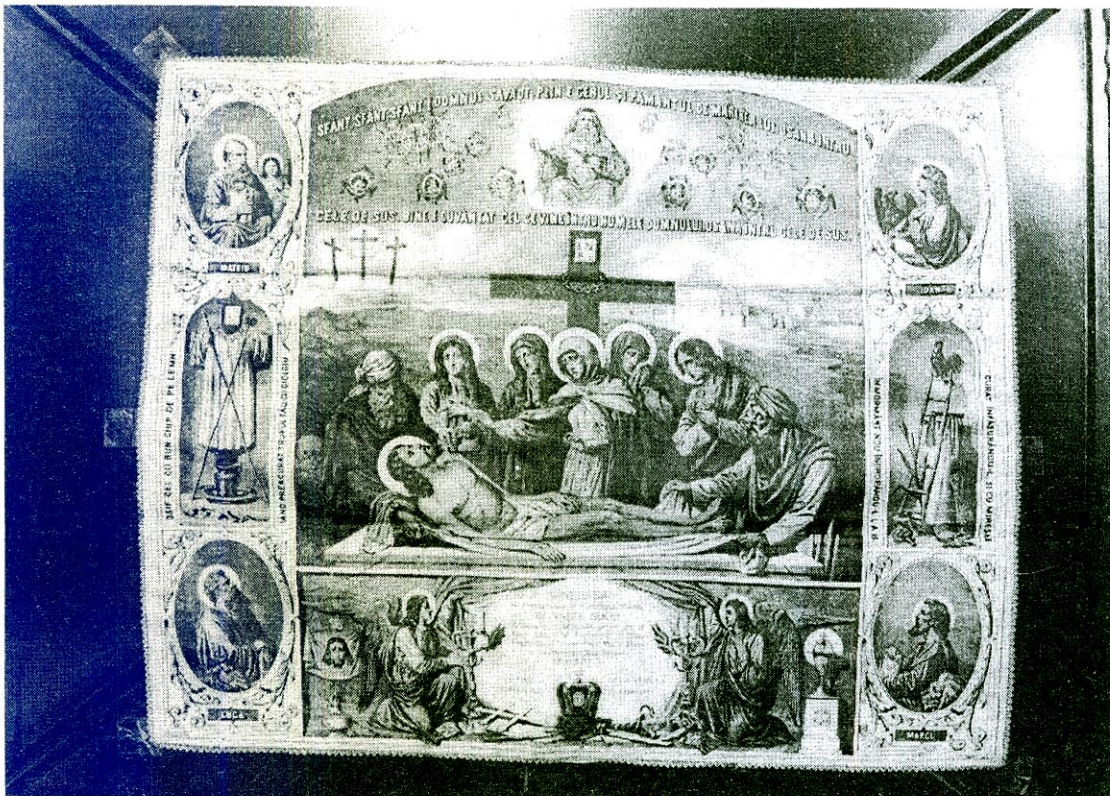

Fig. 2 Antimisul mitropolitului Vasile Suci, 1927

Fig. 3 Antimisul cardinalului Alexandru Todea, 1991

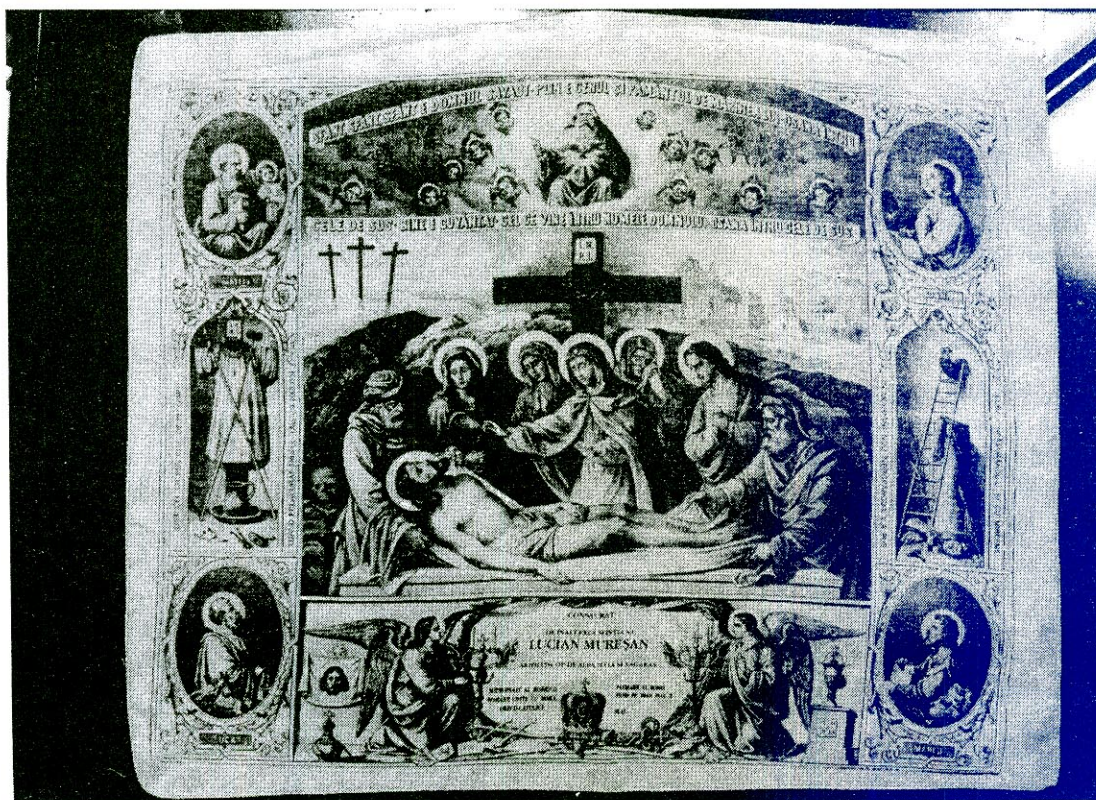

Fig. 4 Antimisul mitropolitului Lucian Mureșan

Instrumentele Patimilor sunt însoțite de următorul text explicativ: „Iosifu celu cu bunu tipu depre lemnu luandu pre curatu trupulu teu, cu pansa curata infasiurandu-lu, și cu miresme in mormentu nou ingropandu-lu l'a pusu”.

De remarcat că acest antimis este desenat într-o manieră minuțioasă, trecerile de la umbră la lumină fiind realizate cu deosebită finețe. El este semnat în stânga, jos, „Mich. Serban invenit.”, fiind imprimat la „Grund V. utódai lithografia in Budapesta”, fapt consemnat la dreapta, jos.

Trebuie spus că antimisul mitropolitului Victor Mihalyi de Apsia din anul 1900 este la fel cu cel al predecesorului său, Ioan Vancea de Buteasa, datat în anul 1870. Acesta este semnat în stânga, jos: „Mich. Serban invenit.”, iar la dreapta, jos, se specifică locul de imprimare: „R. di Waldheim lithografia in Vienna”⁶.

Am constatat că din punct de vedere iconografic acest antimis blăjean este foarte asemănător cu cel semnat de episcopul Melchisedec al Ismailului (Basarabia), în 1867⁷. Anumite elemente, cum ar fi modul de reprezentare a instrumentelor Patimilor, se întâlnesc însă cu mult timp înainte, în antimise sfințite de patriarhul Arsenie al IV-lea al Peciului sau de episcopii Dionisie Novacovici, Gherasim Adamovici, Vasile Moga, Andrei Șaguna⁸, Alexandru Dobra. Cei doi îngeri din partea de jos a antimisului, între care se află o inscripție, sunt redați, de asemenea, în antimisele episcopilor citați mai sus, cât și în antimise grecești din 1733 și 1751⁹.

Cele două antimise ale mitropolitului Vasile Suciu sunt identice, fiind imprimate pe mătase și date în anul 1927. Unul dintre ele, foarte elegant, este tivit cu dantelă din fir de aur. El se păstrează în condiții deosebit de bune. De precizat că moaștele acestui antimis sunt cusute în partea de jos și nu în cea de sus, cum se obișnuiește.

Antimisul mitropolitului Vasile Suciu este la fel cu cele ale predecesorilor săi: Ioan Vancea și Victor Mihalyi de Apsia. Textele explicative sunt aceleași, dar limbajul întrebuițat este modern.

În partea de jos, antimisul are următoarea inscripție: „Sfințitu-s'a de Prealuminatul și Preasfințitul Părinte Dr. Vasile Suciu Arhiepiscop și Mitropolit român unit al Albei Iulie și al Făgărașului în zilele Preafericitului Părinte Papa Piu al XI-lea și ale Maiestății Sale Regelui Mihai I. La anul Domnului 1927. De la Sfânta Unire 227”.

Antimisul este semnat în stânga, jos, „Mich. Serban invenit.”, fiind imprimat la „Lit. Baga & Co. Cluj”, fapt consemnat la dreapta, jos.

De notat că mitropolitul Blajului, Alexandru Nicolescu va emite, în anul 1939, un antimis foarte asemănător celor ale predecesorilor săi: Ioan Vancea, Victor Mihalyi de Apsia și Vasile Suciu. Anumite detalii însă ne indică faptul că la realizarea lui s-a apelat direct la modelul basarabean din 1867. Este vorba de felul în care sunt redată fizionomiile, veșmintele și turbanele lui Iosif din Arimateia și Nicodim, fragmentele de peisaj, forma câinii cu apă și a vasului deasupra căruia s-a spălat Pilat pe mâini, punga cu arginți, pe care este menționată cifra 30 ș.a. Precizăm că antimisul mitropolitului Alexandru Nicolescu nu poartă semnătura autorului care l-a conceput, fiind litografiat la Cluj¹⁰.

Un loc aparte între antimisele blăjene îl ocupă acela semnat de episcopul Valeriu Tr. Frențiu de la Oradea și administrator apostolic al Arhidiecezei de Alba Iulia și Făgăraș, datat în anul 1943. Această piesă de cult, interesantă sub raport artistic și istoric, din păcate, este foarte decolorată. Suportul pe care este imprimat antimisul este tot pânza de in.

În centrul antimisului este redat Isus așezat în mormânt. Fecioara Maria apare copleșită de durere. La capul și picioarele Mântuitorului se află câte un înger. În planul următor este înfățișată crucea.

Sus, Dumnezeu-Tatăl binecuvântează cu mâna dreaptă. În fața Sa, Duhul Sfânt, în chip de porumbel, emană raze de lumină. Împrejur se află opt serafimi și șase heruvimi, aceștia din urmă fiind înscrisi în cercuri înălțuite. Acest segment al antimisului este asemănător cu acela din antimisele mitropoliților Vancea, Mihalyi, Suciu, și Nicolescu.

⁶ Antimis aflat în colecția Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia.

⁷ Nica M. Tuță, *op. cit.*, p. 107, fig. 37. Este vorba de Melchisedec Ștefănescu. Cf. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 445.

⁸ Josan (Voju) I. Sorina, *Antimise în colecții publice din Alba Iulia*. Lucrare de diplomă, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, 2002, (ms), fig. 2, 7-10.

⁹ Nica M. Tuță, *op. cit.*, p. 94, fig. 23, 24.

¹⁰ Antimis aflat în colecția Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia.

La stânga și la dreapta compoziției centrale este reprezentat Isus la Cina cea de taină, în două ipostaze: Isus, situat între doi apostoli (Petru și Andrei?), frângând pâinea, și apoi Isus cu apostolul Ioan, care își lasă capul pe umărul său, binecuvântând potirul. Cele două momente sunt marcate de inscripții.

În colțuri, înscriși în medalioane rotunde, figurează cei patru evangheliști cu simbolurile lor.

Segmentul de jos (asemănător, într-o oarecare măsură, cu cel din antimisele mitropoliților blăjeni care au păstorit anterior) prezintă doi îngeri îngenuncheați; între ei se află: mitra, Evanghelia, cârja arhierescă, o cruce cu braț dublu și un omofor. Cei doi îngeri susțin următoarea inscripție: „În ziua de 1 Decembrie 1943 la jubileul de 25 ani dela întregirea neamului așezând moaștele Sf. mucenic Theogen s'a sfințit acest antimis prin I.P.S.S. Valeriu Tr. Frențiu Episcopul român unit al Orăzii și Adm. Apostolic al Arhidiecezei de Alba-Iulia și Făgăraș Sub stăpânirea Preaînălțatului Rege al României Maiestatea Sa Mihai I fiind cap al Bisericii Preafericitul Părinte Papa Pius XII”.

Trei laturi ale chenarului cuprind binecunoscutul imn de slavă închinat de îngeri lui Dumnezeu.

Antimisul cardinalului Alexandru Todea, imprimat pe pânză de in de un alb strălucitor, datat în anul 1991, diferă considerabil în raport cu celelalte antimise blăjene. Desenul este foarte sintetic, ductul liniei fiind sugestiv. Contrastul alb-negru este tranșant, rezultând din alternarea suprafețelor albe dominante (efecte de lumină) și a petelor negre compacte (vrând să sugereze efecte de umbră, nenuanțate). Alături, umbrele sunt redată prin hașuri. Atât modul în care este executat desenul, cât și expresiile personajelor din scena centrală, evocă gravurile în lemn occidentale din secolul al XV-lea.

În centrul antimisului este reprezentată *Plângerea lui Isus (Punerea în mormânt)*.

Deși fizionomia personajelor biblice nu este suficient de individualizată, acestea mărturisesc o caldă afecțiune față de Isus, exteriorizându-și tristețea și izbucnind în plâns. Fecioara Maria îngenunchează cu evlavie la capul Mântuitorului, la picioarele acestuia, aflându-se Iosif din Arimateia și Nicodim, deosebit de preocupați. Apostolul Ioan, ucenicul iubit, se înclină cu multă duiosie. Mai sunt prezente Maria Magdalena și celelalte sfinte femei, tânguindu-se. Pe fondul alb se evidențiază crucea cu filacteria I.N.R.I.

În colțurile antimisului, figurează cei patru evangheliști destul de șablonizați, excepție făcând Evanghelistul Ioan, tânăr și fără barbă.

Sus și lateral întâlnim inscripții specifice antimiselor.

În partea de jos se specifică „Sfințitu-sa acest antimis de către Eminentă Sa Cardinal Dr. Alexandru Todea Arhiepiscop și Mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș. În zilele Preafericitului Părinte Papa Io(a)n Paul II. Blaj în anul Domnului 1991-iunie 28”¹¹. În dreapta este imprimat sigilul Mitropoliei de Alba Iulia, 1855¹².

Modelul folosit pentru realizarea acestui antimis credem că este acela scris în limba ucraineană al episcopului Andrei de „Nauplisca” (Nauplia - Grecia), datat în 1967. Scena centrală este foarte asemănătoare¹³.

Antimisul mitropolitului Lucian Mureșan este imprimat pe mătase, nefiind datat¹⁴. În momentul sfințirii antimisului, ierahul menționează manual: anul, luna, ziua și îl semnează.

Inscripția, din partea de jos, consemnează: „Consacrat de Înalț Prea Sfinția Sa Lucian Mureșan Arhiepiscop de Alba Iulia și Făgăraș Mitropolit al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolice; Patriarh al Romei fiind PP. Ioan Paul II Blaj, ...”.

Atât sub aspect iconografic, cât și stilistic, acest antimis este foarte asemănător ce cele ale mitropoliților: Vancea, Mihalyi, Suciș și Nicolescu. La realizarea lui s-a folosit însă, așa cum credem, antimisul mitropolitului Alexandru Nicolescu din 1939, care a fost executat după cel al episcopului Melchisedec Ștefănescu al Ismailului, datat în 1867.

* * *

¹¹ Este interesant de remarcat data de sfințire foarte clară, dată care coincide cu ridicarea la demnitatea de cardinal a acestui mitropolit.

¹² Preasfinția Sa Virgil Bercea, episcop de Oradea, ne-a precizat că antimisul a fost imprimat în S.U.A.

¹³ Antimis aflat în capela mare a Facultății de Teologie din Blaj. Acesta a fost realizat de „Ierom. Iuvenalii, stud.”, 1955 și imprimat la „STAB. L. SALOMONE - ROMA”.

¹⁴ Preasfinția Sa Virgil Bercea, episcop de Oradea, ne-a precizat că antimisul a fost imprimat în Italia (Sicilia), prin 1995.

Cele zece antimise pe care le-am analizat, păstrate la Mitropolia Greco-Catolică din Blaj, sunt semnate și datate prin imprimare, cu o singură excepție, de următorii ierarhi greco-catolici: Ioan Lemeni, 1836, Alexandru Sterca Șuluțiu, 1857, Alexandru Dobra, 1857, Victor Mihalyi, 1900 (două exemplare), Vasile Suciuc, 1927 (două exemplare), Valeriu Tr. Frențiu, 1943, Alexandru Todea, 1991 și Lucian Mureșan (data urmând a fi scrisă manual în momentul sfințirii antimisului).

Tehnica de imprimare, pe pânză de in sau de mătase, a respectivelor piese liturgice este gravura în lemn (antimisele lui Ioan Lemeni și Alexandru Dobra) și mai ales litografia.

Uneori, acestea poartă numele celor care le-au realizat: „CIBINI FECIT GEORGIUS BEERA 1734”, în cazul antimisului lui Ioan Lemeni, identic cu ale înaintașilor săi: Inochentie Micu, Petru Pavel Aron și Ioan Bob, sau „Mich. Șerban invenit.”, precizându-se și locul litografierii, Budapesta și respectiv Cluj, în cazul antimiselor emise de Victor Mihalyi și Vasile Suciuc, identice cu cele ale predecesorului acestora, Ioan Vancea. De precizat că și inscripțiile sunt aceleași, dar la antimisul lui Vasile Suciuc, limbajul este modern.

Atât iconografic, cât și stilistic, se oscilează între tradiție și inovație. Pe substratul de tradiție bizantină se grefează elemente și procedee din arta barocă (antimisul episcopului Ioan Lemeni), neoclasică (antimisul mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu), și goticului târziu (antimisul cardinalului Alexandru Todea).

Trebuie spus că de câte ori este reprezentată Sfânta Treime, aceasta aparține concepției occidentale: Dumnezeu-Tatăl, bătrân cu barbă, Fiul-Isus Hristos și Duhul Sfânt, în chip de porumbel. Predilecția pentru desenul îngrijit și expresiv este, de asemenea, de proveniență occidentală. Atitudinile și stările sufletești ale personajelor sunt elocvente și diversificate. Se acordă din ce în ce mai multă atenție plasticității formelor și sugerării adâncimii spațiale.

La conceperea acestor antimise, de certă valoare artistică, culturală și istorică, s-a recurs la modele executate în epocă sau anterior. Ca atare, considerăm că antimisul lui Ioan Lemeni a avut la origine un antimis din Țara Românească, datat în 1730, cel al lui Alexandru Dobra este foarte asemănător cu două antimise grecești din 1733 și 1751, antimisele mitropoliților Victor Mihalyi și Vasile Suciuc au avut la bază antimisul episcopului Melchisedec Ștefănescu al Ismailului (Basarabia), din 1867, iar cel al cardinalului Alexandru Todea a avut ca sursă de inspirație un antimis scris în limba ucraineană al episcopului Andrei de „Nauplisca”, datat în 1967.

Antimisul mitropolitului Lucian Mureșan este extrem de asemănător cu cel al mitropolitului Alexandru Nicolescu din 1939, la realizarea căruia s-a recurs direct la antimisul basarabean amintit, sens pentru care pledează o serie de detalii.

Antimisele aflate în discuție mărturisesc, încă o dată, faptul că Blajul a fost și este în permanență receptiv la realizările importante înfăptuite în domeniile culturii și artei, românești și din exterior.

CORNEL TATAI-BALTĂ

ANTIMENSIONS DES XIXE – XXE SIECLES, CONSERVES DANS LE PALAIS METROPOLITAIN DE L'ÉGLISE GRECO-CATHOLIQUE DE BLAJ

RÉSUMÉ

Les dix antimensions analysés dans le présent ouvrage et conservés dans le palais métropolitain de l'Église gréco-catholique de Blaj sont signés et datés (à une seule exception) par impression, par les hiérarques gréco-catholiques suivants : Ioan Lemeni (1836), Alexandru Sterca Șuluțiu (1857), Alexandru Dobra (1857), Victor Mihalyi (1900-deux pièces), Vasile Suciuc (1927-deux pièces), Valeriu Tr. Frențiu (1943), Alexandru Todea (1991) et Lucian Mureșan (la date va être inscrite à la main au moment de la consécration de l'antimention).

La technique d'impression de ces pièces liturgiques, sur lin ou soie, c'est la gravure ou la lithographie. Elles prennent parfois le nom de ceux qui les ont réalisées (Georgius Beera et Mich. Șerban).

Pour concevoir ces antimensions d'une réelle valeur artistique, culturelle et historique, on a eu recours aux modèles exécutés dans l'espace roumain ou bien en dehors de celui-ci.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Antimension du métropolitain Alexandru Sterca Țuțiu, 1857.

Fig. 2. Antimension du métropolitain Vasile Suciș, 1927.

Fig. 3. Antimension du cardinal Alexandru Todea, 1991.

Fig. 4. Antimension du métropolitain Lucian Muresan.